

EDİRNE II. BAYEZİD DARÜŞŞİFASI'NIN TIP TARİHİNDE YERİ

İnci AKALPER^{1*}, Meryem Türkan Işık²

¹Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı / Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin Üniversitesi, Türkiye

²Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı / Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin Üniversitesi, Türkiye

^{*}inciakaper26@gmail.com Başlıca yazarın mail adresi

Özet – Amaç: Bu sunumun amacı II. Bayezid Darüşşifası ve çevre yapılarını kapsayan makalelerden, resmi internet sitelerinden elde edilen bilgilerle örnek bir darüşşifayı tıp tarihi okuyucularına sunmaktır.

Yöntem: Edirne II. Bayezid Darüşşifası için 15.12.2022- 30.12.2022 tarih aralığında literatür taraması Google Scholar veri tabanından ve basılı kaynaklardan yapılmıştır. Ek olarak, Kültür Turizm Bakanlığı resmi internet sitesi ve Trakya Üniversitesi, Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi internet sitesinden araştırma yapılmıştır.

Bulgular: Tarihimizde iyileşmelere aracı olmuş II. Bayezid Darüşşifası zamanın akışında siyasi ortamlardan olumsuz etkilense de günümüze kadar ulaşabilmiş ve 20. yüzyıl sonlarına doğru restorasyon çalışmaları başlanılarak tamamlanmıştır. 2008 yılında ise Trakya Üniversitesi bünyesinde sağlık müzesine dönüştürülmüştür. Günümüzde ödüllü bir sağlık müzesi olarak ziyaretçilerini ağırlamaktadır.

Sonuç: Müzenin ulusal ödüllерinin yanında uluslararası statüsünün de olması, ülkemizdeki mevcut darüşşifaların da bu statüye erişebileceğini kanıtlar niteliktedir. Ülkemiz topraklarında yer alan birçok darüşşifanın yanında özellikle şu an kullandığımız modern tıp yöntemleriyle birlikte bakım ve tedavinin yapıldığı görülmektedir. Darüşşifaların tarihteki önemini vurgulamak ve ortaya koymak için bu konudaki farkındalığımızı arttırmak adına bu sunum hazırlanmıştır. Darüşşifa toplumun kültüründen bir parça ve her birine ayrı özen gösterilmesi ülkemizi ve kültürümüzü tanımak isteyen yerli ve yabancı birçok ziyaretçinin ağırlanmasına vesile olacaktır.

Anahtar Kelimeler – II. Bayezid Darüşşifası, Sağlık, Osmanlı Dönemi, Müze.

I. GİRİŞ

Darüşşifalar Selçuklu Devleti döneminde ortaya çıkan, Osmanlı Devleti'nde daha da gelişen ve çeşitli hastalığı olan insanların tedavisinin gerçekleşmesi amacı ile kullanılan vakıf eserleridir.

Osmanlı Devleti'nde vakıflar hem ekonomik hem yönetim bakımından özerk kurumlar olarak, fethedilen kentlerde kültürel ve ticari yapılar oluşturarak coğrafyayı ekonomik olarak insanlara cazip hâle getiren önemli unsurlardan biri olmuştur

[1]. Bu vakıf eserlerinden biri de külliyelerdir.

Külliye kelime anlamı ile geniş bir yerleşkede cami, okul, hastane, imaret, aşevi ve erzak depolarını barındıran yapıların genel ismidir. Külliyeler; padişah ve eşleri, çocukları, sadrazamı, veziri gibi devlet yönetiminde önemli görevli olan kişiler veya halktan hayır sahibi ekonomik durumu çok iyi olanla aracılığı ile yaptırılmıştır. Külliyeler uzun süre hizmet vermiş, devletin imar ve iskân siyasetiyle çeşitli yerlerin canlanmasını sağlamışlardır. [3]. Bununla birlikte ekonomik giderleri de hayırseverler tarafından karşılanan

yapıların ülkenin ekonomisine de olumlu etkileri olduğunu ve Osmanlı Devleti'nin sosyal devlet anlayışını benimsediğini söyleyebiliriz.

Türk-İslam vakıf hastaneleri yani darüşşifalar tıp, psikiyatri ve mimarlık tarihi açısından incelendiğinde, her biri için ayrı öncülüklerinin olduğunu belirtebiliriz. Bunlar arasında bulunan darüşşifalarda psikosomatik hastalıkların tedavisinde bugünkü anlamıyla klinik niteliğindeki ilk kurumlar olarak, dünya psikiyatrisinin ve hastaneciliğinin gelişmesine öncülük eden eserler oldukları söylenebilir ^[4]. Aynı dönemde Avrupa'da akıl hastalıklarına mensup insanlar kaderlerine terk edilirken Anadolu'da bulunan bu darüşşifalar içerisinde hekimlerin tedavi yöntemleri aradıkları, uygulamalarla iyileşme umdukları; su sesinin ve çeşitli makamlardan müziklerin akıl hastalıklarında kullanıldığı bilinmektedir.

II. Bayezid Darüşşifası temellerinin aslında, II. Murat döneminde Edirne'de yaptırılan bir cüzzam hane ile başladığı bilinmektedir. Daha sonra, II. Sultan Beyazıt'ın 1484-1488 yılları arasına, Mimar Hayrettin'e yaptırdığı külliye ile devam etmiştir (Şekil.1). Yapının mimarlarının Hayrettin, Kemalettin ve Yakup Şah bin Sultan Şah olduğu düşünülmektedir ^[2]. Eserin yapımı 4 yılda tamamlanmıştır. Kısa bir süre içerisinde böyle bir kompleks yapının tamamlanması Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve insan gücünün oldukça yerinde olduğunu kanıtlar niteliktedir. Tunca nehrinin kuzey kıyısında cami yanındaki darüşşifaya ek olarak yanına tıp medresesi de yapılmıştır (Şekil 2). Burada bir başka yapı ise

tabhane adı verilen, amacı hastaların iyileştikten sonra bir süre daha bakılmasının olduğu bir rehabilitasyon yeridir.

A. DARÜŞŞİFA BÖLÜMÜ

Darüşşifa üç avludan oluşmaktadır. Birinci avlunun bulunduğu ilk bölümde, geçmişte hastaların muayene edildiği odalar vardır. Mutfak, çamaşırhane ve şurup hane gibi odalar ise hizmet odaları olarak kullanılmakta ve girişin sol tarafında bulunmaktadır. İkinci avluda küçük bir bahçe ve karşılıklı bulunan dört oda mevcuttur. Burada bulunan odalar yönetici odaları olarak kullanılmıştır. Üçüncü avlu (Şifahane) ise hastaların istirahat ettiği birimdir. (Şekil 4) Burada dört yazlık, altı kışlık oda ve bir musiki alanı vardır. Ortadaki havuzun şadırvanından devamlı su akmaktadır. Burası geçmişte akıl hastalarının musiki, su sesi ve güzel kokularla tedavi edildiği akustiği olan alandır. Darüşşifanın mimari planı olarak yan kısmında tıp medresesi yer almaktadır. Bu tıp medresesine Medres'ül Ettıbba denmektedir. Tıp medresesinde hekimler eğitim alır, hastaları ve hastalıkları birebir görme şansı oluşmuştur. Burada 18 öğrenci için ayrı oda bulunmaktadır, kapılarının ortak açıldığı bir avlu mevcuttur.

Darüşşifada çalışanlar bir baştabip, iki tabip, iki göz mütehassısı, iki operatör, bir eczacı ve bir kütüphaneci olarak ayrılmıştır. Diğer personelle birlikte personel sayısı toplam 21'e yükselmiştir. İlk açıldığında 21 personelle 32 hastaya hizmet vermiştir. İlk dönemlerde tüm tıbbi alanlarda hizmet verirken daha sonraları sadece akıl ve ruh hastalarını tedavi etmiştir ^[2]. Tedavilerin sadece akıl

hastalarına verilmesi bir süreçten sonra olmuştur. Bu süreci kapsayan yıllar Edirne Ruslar tarafından işgal edilmesini içermektedir. Meydana gelen Rus işgali ile 1829 yılında kurumun işleyişi sekteye uğramış, bu yıldan sonra tamamen sadece akıl hastalarının toplumdan ayrışması için kalitesiz bakım olarak buldukları bir yer olarak kullanılmıştır. Tekrar Rus işgaline uğrayan Edirne’de II. Bayezid Darüşşifası 1878 tarihinde hizmeti durmuş ve buradaki hastalar İstanbul’a gönderilmiştir.

Akıl hastalarının tedavisi için kullanılan yöntemlere bakacak olursak müzikle tedavi yönteminin burada öncelik olarak uygulanmıştır. Müzikle tedavinin kökenleri Orta Asya’da yaşayan Türklerin dini ritüellerinden olan Şamanizm’e kadar gitmektedir. Daha sonraları, Türklerin İslamiyet’e girmelerinden sonra da Ebubekir Razi ve İbni Sina gibi tıp alimleri de müzikle tedaviyi kullanmıştır ^[5] (Şekil 5).

Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifasıdır. Bu hastane tarihteki müzikle tedavinin zirvesine çıkmıştır. Bunun sebebi hastanelerde müziğin tedavide kullanımının iyi bir sistematik ile düzenlenmesindedir. Ayrıca Darüşşifada koku ile tedaviler, doğa seslerinin kullanımı bitki ve hayvan ilaç tedavi yaklaşımları da uygulandığı bilinmektedir. Bunun yanında hastaların beslenme düzenlemeleri de düzenlenmiştir. Burada yer alan hekimlerin tedavi yaklaşımları hastaları rahatlattığı vurgulanmaktadır ^[9]. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde; “Orada bir darüşşifa vardır ki tarif edilmez sözlerle anlatılmaz, kalemle yazılmaz...” diyerek kurumdan bahsetmektedir.

Burada hastaların hastalıklarına göre musikide ayrı makamların tedavi için dinletildiği de aktarılmıştır. II. Bayezid Darüşşifasının mimarı Hayrettin de müzik tedavinin en iyi sonuçları vermesi için tasarımda akustiği en iyi şekilde kullanmıştır. Gevrekzade Hasan Efendi’nin “Er Risaletü’l-Musikiye Mine’-d-devai’-r-rühaniyye” adlı eseri, müzikle tedavi konusunda bağımsız olarak yayınlanmış tek eserdir ^[8].

B. SAĞLIK MÜZESİ

Edirne Sultan II. Beyazıt Külliyesinin Darüşşifası, 1984’te Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce önce Trakya Üniversitesine tahsis edilmiştir. Daha sonrasında 11.04.1997 tarihli Kültür Bakanlığı onayıyla Trakya Üniversitesi Sağlık Müzesi’ne dönüşmüştür. Enver Şengül müdüriyetinde bulunmuştur. Restorasyon sürecinin başlamasında katkı sağlamıştır. Avrupa Yılın Müzesi çalışmaları kapsamında Trakya Üniversitesi Sağlık Müzesi, Avrupa Parlamentosunun 2004 yılı Avrupa Müzesi ödülünü kazanmıştır. 2005 yılında da Hırvatistan’ın Dubrovnik kentinde yapılan “Dünya Ödüllü Müzeler Buluşması’nda” sunum ikinciliği; 2007 yılında Almanya’nın Köln kentinde düzenlenen “Kültürel Mirastaki En İyiler” ve “Mükemmellik Kulübü’nün” düzenlediği ödüllü müzeler buluşmasında sunum birinciliği kazanmıştır ^[10].

II. MATERYAL VE YÖNTEM

II. Bayezid Darüşşifası için 15.12.2022- 30.12.2022 tarih aralığında literatür taraması Google Scholar veri tabanından yapılmıştır. Ek olarak, T.C. Kültür Turizm Bakanlığı resmi internet sitesi ve Trakya

Üniversitesi, Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi internet sitesinden araştırma yapılmıştır.

III.BULGULAR

Dönemin Osmanlı Padişahı II. Bayezid Edirne'nin en parlak dönemleri olan 15. ve 16. yüzyıllarda bir vakıf külliyesi yapımına başlanmasını istemiştir. Külliyenin konumu Tunca nehrinin kuzeyinde kıyıda kalacak şekilde planlanmıştır. Eserin tamamlanmasının ardından 1484-1488 yılları arasında cami, imaret, medrese, darüşşifa ve köprü ayrıntılarıyla hizmet vermiştir. Burada yer alan darüşşifada Osmanlı İmparatorluğunda birçok sağlık sorununun tedavisinin bulunması, halka şifa olması amaçlanmıştır. Ayrıca II. Bayezid Darüşşifası mimari planlaması, iç mekân özellikleri her tıbbi hastalığın birbirinden ayrılarak tedavi edilmesine yönelik planlanmıştır. Burada kullanılan su, bitkiler, müzik aletleri gibi iç mekân araçlarının da tıbbi tedavide etkileri gözlenmiştir. Darüşşifa, yapıldığı dönem ve kapsadığı 400 yıl boyunca akıl hastaları başta olmak üzere birçok insana şifa olmuştur. On dokuzuncu yüzyıla geldiğimizde ise kurumun işleyişi sekteye uğramış ve akabinde kapatılmıştır. Yirminci yüzyılda ise paralel amaçlar doğrultusunda tekrar açılmıştır. Günümüzde uluslararası statü kazanmış bir sağlık müzesi olarak kullanılmakta ve Trakya Üniversitesi bünyesine bağlı varlığını sürdürmektedir.

IV.SONUÇLAR

Edirne, 15. ve 16. yüzyıllar aralığında gözde bir merkezdi. Şehrin gelişmesiyle birlikte Külliye yapım çalışmalarının başlanması, külliye

çevresindeki yapıların gelişmesi zamanla hız kazanmıştır. Özellikle darüşşifa yapısı ve yanında tıp eğitimin verildiği medrese döneminin en iyilerinden olmuştur. Darüşşifa içerisinde daha çok akıl hastalıklarının tedavisi için çareler üretilmiştir. Bunlardan biri olan müzik ile tedavi, hastaların hastalığına göre makamlara ayrılarak uygulanmıştır. Ek olarak su sesi de tedavide kullanılan uygulamalar arasındadır. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde yer verdiği ayrıntılar ile bu tedaviler yazılı kanıtla erişmiştir. Tarihimizde iyileşmelere aracı olmuş bu kurumun restorasyon çalışmaları aslına uygun yapılmıştır. Günümüzde darüşşifa Trakya Üniversitesi bünyesinde sağlık müzesi olarak ziyaretçilerini ağırlamaktadır ve Trakya Üniversitesinin uyguladığı gezi plan ve tanıtım broşürleri ziyaretçilere bilgi kaynağı sağlamaktadır [6]. Müzenin ulusal ödüllерinin yanında uluslararası statüsünün de olması, ülkemizdeki mevcut darüşşifaların da bu statüye erişebileceğini kanıtlar niteliktedir. Darüşşifalar toplumun kültüründen bir parçadır ve her birine ayrı özen gösterilmesi ülkemizi ve kültürümüzü tanımak isteyen yerli ve yabancı birçok ziyaretçinin ağırlanmasına vesile olacaktır.

Şekil 1. T.C. Kültür Turizm Bakanlığı, Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi

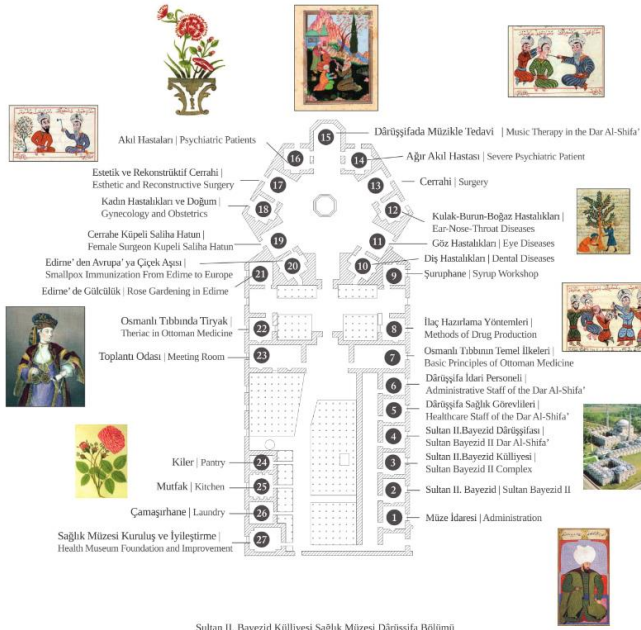
Şekil 2: T.C. Kültür Turizm Bakanlığı, Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi, Tunca Nehri

Şekil 4: T.C Trakya Üniversitesi, Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi, Şifahane bölümü.

Şekil 5: T.C Trakya Üniversitesi, Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi, Müzikle tedavi

Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi Darü'sşifa Bölümü
Health Museum of the Sultan Bayezid II Complex Dar Al-Shifa' (Hospital) Section

Şekil 3: T.C Trakya Üniversitesi, Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi, Gezi Planı, Darü'sşifa Bölümü.

KAYNAKLAR

- [1] Bayartan, M. (2008). Osmanlı şehirlerinde vakıflar ve vakıf sisteminin şehre kattığı değerler. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 10(1), 157-175.
- [2] Bulut, Sefa, 2015, Türk-İslam Tarihinde Yükseköğretim, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu, syf
- [3] Yılmaz, Hilal, 2020, Edirne Sultan II. Bayezid Darü'sşifası'ndaki Görevliler ve Görevleri, Engellilik Tarihi Yazıları, İstanbul Üniversitesi Pres
- [4] Arslan Terzioğlu, "Bimaristan", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (Dia) (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), Vi: 1
- [5] Özge Gençel, "Müzikle Tedavi", Kastamonu Eğitim Dergisi 14/2 (2006): 698-699.
- [6] Trakya sağlık müzesi gezi planı, <https://Saglikmuzesi.Trakya.Edu.Tr/Pages/Gezi-planı>, 23.28, 22.12.2022.
- [7] Evliya Çelebi. Evliya Çelebi Seyahatnamesi. Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, I: 3. Kitap
- [8] Şengül, E. (2008). *Kültür Tarihi İçinde Müzikle Tedavi Ve Edirne Sultan II. Bayezid Darü'sşifası* (Master's Thesis, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- [9] Editör Uysal Yenipınar, ANADOLU İPEK YOLU KÜLTÜREL MİRASLARI II, 2022 "Çetin, H. Ve Işık M. (2022) İpek Yolu Şifahaneleri: Sağlık Müzik ve Turizm" kitap bölümü, Nobel Bilimsel, Ankara.
- [10] BAYKAN, D. MÜZECİLİK TARİHİMİZDE EDİRNE.